

Interjú Glatz Ferencsel, az MTA Történettudományi Intézet igazgatójával, a Reformszövetség egyik alapítójával

Válságkezelés: ésszerűség, párbeszéd, szolidaritás

Ma válság van a világban, de nemcsak gazdasági, hanem társadalmi, energetikai, környezetvédelmi válság is, ám a világgazdaság szükség-szerűen a globalizáció útján halad majd tovább. A folyamatot azonban szabályozni kell, és nem csupán nemzetállami méretekben, hanem világméretekben. Az emberiség valószínűleg 30-40 éven belül eljut a világgállamhoz – vallja Glatz Ferenc. Az MTA Történettudományi Intézet igazgatója, a Reformszövetség egyik

alapítója szerint válságkezelő programot nem lehet megvalósítani, ha nem vagyunk képesek új párbeszédet indítani a lakosság és a politikusok, az értelmiség és a társadalom között. Az MTA volt elnöke lapunknak mesél arról is, milyen kormányt tudott volna elképzelni, amikor Gyurcsány Ferencel tárgyalt, mint lehetséges miniszterelnök-jelölt. S úgy tartja, aki most az előre hozott választások helyett a kormányt a kezébe veszi, az elszánt ember.

– Amíg nem vált véglegessé, hogy Bajnai Gordon a miniszterelnök-jelölt, szinte mindennapra jutott egy-egy szóba jöhető, lehetséges kormányfő. Az ön neve szinte az első naptól kezdve ott szerepelt a „három listán”.

– A leköszönő miniszterelnök és közöttem már egy évvel ezelőtt volt egy eszmecsere a kisebbségi kormányzóról. Én ellene voltam akkor is, mondván: a kisebbségi kormányzás a külföldi befektetőkben bizonytalanságot kelt. Vagy ragaszkodni kell a többségi koalícióhoz, vagy szakértői kormány kell, vagy előre hozott választások. Tárca is vállalhattam volna, de nem tettem, noha a téma az utóbbi évek kutatásaim körébe vágott: vidék, természeti erőforrások, kiemelten a vízgazdálkodás.

Most Gyurcsány Ferenc azt mondta, mivel nem győzhet a parlamentben az előre hozott választás, jöhet a szakértői kormány, amely összetételében a politikai paletta egészét átfoghatja. Megkérdeztem, hogy a konzervatív ellenzék is, és ő igent mondott. Nemzeti kormányról beszélt, amely csak jövő tavaszig marad az adminisztráció élén, társadalmi párbeszédet folytat a válság megoldása érdekében, bizalmat kelt az ellenzékben is, és majd becsületesen előkészíti a választásokat. Én már „szolgáltam” egy ilyen kormányban, 1989–90-ben, Németh Miklós közvetlen közelében. Van némi tapasztalatom. És ennek a kormánynak is, ahogy 1989–90-ben, meg kell tennie a válságkezelő kényszerlépéseket. Mind a gazdasági, mind a társadalmi válság kezeléséhez szükséges lépéseket. Mert egyértelmű, hogy ma Magyarországon, de Európa más részén sem csak pénzügyi válságról beszélhetünk. Elkezdődött egy társadalmi válság is, és megkezdődött az erkölcsi értékrendek átrendeződése. A szakértői kormánynak nem kell figyelemmel lennie a választói szavazatokra. A miniszterelnök azt mondta: két professzort ajánl az MSZP elnöksége, Mészáros Tamást és engem. En szabódtam, Békesi Lászlót ajánlottam. Aztán abban maradtunk, ha a szakértői kormány és a parlamenti konszenzus elérhető, visszatérünk a kérdésre. Eltelt pár nap, írtam a Reformszövetség szociálpolitikai tervtanulmányát, javítottam az új könyvem elkészült fejezeteit, kurtáztam. Majd vidékre utaztam, előadást tartottam, lakossági fórumon vettem részt. Közben hallottam az újabb jelöltek neveit: Surányi Györgyét, majd Vértes Andrásét. Politikusi barátaimmal, politikai párttal nem konzultáltam, a sajtót a titkárságom távol tartottam. Közben az államelnök meggondolta magát, és míg korábban a konstruktív bizalmatlansággal végrehajtott kormánycsere elfogadta, szerdán már az előre hozott választásokat javasolta. Úgy láttam, itt már nem lehet szakértői kormányról és az összes politikai irányzatot átfogó adminisztrációról beszélni. Levelet írtam a miniszterelnöknek, amelyben közöltem, itt már nem rám és nem hozzám hasonló személyre van szükség.

– Már akkor gondolt a Reformszövetség javaslatának megvalósítására? Kézenfekvő kérdés, hiszen ön a Reformszövetség egyik alapítója és igen aktív tagja volt, és a mostani jelölt, Bajnai Gordon prog-

ramja is jelentős mértékben támaszkodik a Reformszövetség javaslataira.

– A Reformszövetség – amelyik egyébként éppen most jelentette be, hogy megszünteti tevékenységét – nem kormányprogram alkotására, egyáltalán nem politikai programok megalkotására jött létre.

– Akkor miért oszlatták fel magukat? Valóban ön tette a javaslatot?

– Először is, nem feloszlattuk magunkat, csak beszüntettük a tevékenységünket, amit netán még újakezdhettünk. Eddig betöltötte a funkcióját, de most már az ádáz politikai „polgárháború” keresztüztübe kerülne a szövetség, függetlenül attól, hogy mit javasol. Itt most a szöfegyverek beszélnek és nem az értelmesség. Pedig a Reformszövetség éppen a konszenzusra, a belátásra akart építeni, hogy minden politikai erő és a társadalom lássa be az értelmes reformok szükségét. Gondoljon csak vissza születési körülmé-

csapatot, Békesi László vezényletével Chikán Attilát, Oszkó Pétert és Palócz Évát. Ők nem tagjai a Reformszövetségnek. A szociális kérdése azonban minden vitánkban jelen volt, miközben azt is tudtuk, más lehet a politika szempontja. Ahogy ezt Orbán Viktor mondta – hiszen a Reformszövetség minden parlamenti pártnak bemutatva javaslatait –, a politika annak művészete, hogyan lehet a legésszerűbb javaslatokat a társadalmi gyakorlatban érvényesíteni, vagyis mit fogad el, mit bír el a társadalom? És hasonlóan fogalmazott Gyurcsány Ferenc is a kormánnyal folytatott tárgyaláson. Tisztában voltunk azzal, hogy nem politikai programot alkotunk és szerettük volna elérni, hogy a politikusok a következő választások alkalmával ne a gazdasági ígéretésekkel akarjanak szavazatokat nyerni. Amelyek megvalósítását azután csak újabb külföldi kölcsönökből vagy adóemelésből lehet csak finanszírozni.

kötelességvállalásáról, általában az állam szerepvállalásáról. Beleértve a kultúrát-oktatást, egészségügyet, a szociális háló egészét. És kell, hogy legyenek meghatározott társadalompolitikai preferenciáink. Kétszer mérj és egyszer vágj! – szoktam mondani. Ha nem erre figyelmeztetünk, akkor a szociális mozgalmak valóban szétrobbanthatják még a legerősebb politikai adminisztrációt, kormányt is. Akár a mostani ellenzék majdani többségi kormányát is. Hát még egy ilyen labilis, kis többségű kormányt, mint a jelenlegi.

– Ön éppen a Reformszövetség felbomlása előtti hetekben javasolta és indította útjára a társadalompolitikai munkabizottságot. Ez a bizottság a közlemény szerint négy fontos témakörben készített volna javaslatokat. Mi lesz most ennek a sorsa?

– A munkabizottság majd az MTA Nemzeti Stratégiai Tanulmányok keretében folytatja a munkáját. Véleményem szerint a radikális, azonnali kiadáscsökkentések elsőszámú forrása abból lehet, ha leállítják a kormányprogram presztízsbetűzésait. Ám a szociális ellátórendszerekben azonnal csak részleges változtatásokat lehet végrehajtani.

– Például?

– Egyetértés volt például abban, hogy az ellátórendszerekben a rázorultságot kell az

sok találhatók, s amelyek a következő években jóval nagyobb hangsúlyt, szerepet kaphatnak, mint jelenleg. A negyedik terület pedig a munkaerő-átképzés. Rá kell kényszeríteni az 1990 után túlságosan is elitista kultúrpolitikát: vegye jobban figyelembe a szakképzés és általában a munkaerőpiac igényeit. Rá kell szoktatni ugyanakkor a magyar munkaerőt arra, hogy a XXI. század emberének élete során ma már bizony három-négy szakmába is bele kell kóstolnia. A legszegényebb, leginkább tehetetlen embereket ne engedjük kiesni a szociális hálón. Vegyük tudomásul, a válság károsultjai a középosztály és a gazdagabb rétegek lesznek. Az ő szociális teherbírást elbírnak még 15-20 százalékos visszaesést. De az ötgerekes munkanélküli anya ne vonja meg a tápszert a kisgyermekétől. És a tanult emberek, a fiatalabbak még könnyebben tartanak lépést az új igényekkel, a hely-, a helyzet és a foglalkozásváltással. Mert higgye meg, ez a világválság arról is szól: elengedhetetlen, hogy az emberek mentalitásukban is változzanak.

Vagyis a válságkezelés csak részben monetáris feladat, a közzgazdászok feladata, sokkal inkább társadalompolitikai kérdés. És a mai világhelyzet megértésének kérdése. Tudomásul kell venni például azt, hogy a válságkezelő programot nem lehet megvalósítani, ha

ból ha kiesik az egyén, nemcsak anyagiilag, de lelkiileg is sérül. És ezt csak munkanélküli-segéllyel nem lehet orvosolni. Hogy az iskola nemcsak befektetés, ahogy egyes kultúrpolitikus kollégáink mondják, anyagi javak megszerzésének és hivatali karrier megteremtésének intézménye, de az egyén és közösség együttélési normatíváinak tanulási fóruma. Normálisan a roma konfliktusok eredete is részben ezen gondolkodás hiányára vezethető vissza. Nem elegendő a munkanélküli-segély és a rasszizmus elleni tüntetések. Meggyőződésem, hogy az állam, mint a lokális társadalom érdekeinek képviselője, harmóniába hozható a világgazdasági nyitottsággal. Világpolgárként nevelődtem. A gazdasági válság ellenére is az maradok. Az utóbbi tíz esztendőben több tanulmányt írtam az új földszemléletről, a Gaia-felfogásról, arról, hogy a Földön a természeti jelenségek egymásra hatását csak most ismerjük fel, amikor létrehozuk azokat az intézményeket, amelyek átfogják az egész planetát. Gazdaságban, közlekedésben, érintkezéskultúránk egészében. Ez visszatartatlan, csodálatos, mindnyájunkat gazdagító fejlődés. Csak kapcsolja be a tévét. Ontja a világ különböző természeti-kulturális értékeiről az ismereteket. De világpolgárságom mellett mindig hangsúlyoztam, hogy a világgazdaság a különböző lokális közösségek, kultúrák egymáshoz igazodó rendszere. Nem valamiféle világeszme, világkommunizmus, világliberalizmus, világvallás kitalálása.

– A világgazdasági és magyar gazdasági helyzet közötti párhuzamokra gondol?

– Ha már látomásokról, futurológiai feltételezésekről fagat, látni kell, hogy a világgazdaság szükség-szerűen a globalizáció útján halad majd tovább. Ez megállíthatatlan, de a folyamatot szabályozni kell. Nem egyszerűen nemzetállami méretekben, mert ezt elképzelhetetlennek tartom, hanem világméretekben. Az emberiség valószínűleg 30-40 éven belül eljut a világgállamhoz. Az új planetáris érintkezési rendszer utóbbi 100 évről készített tanulmányaimban – emberi migrációról, gazdasági-pénzügyi rendszerekről, ökológiai rendszerekről, környezetvédelemről, kulturális új világlétségekről – arra a következtetésre jutottam, hogy a globális tér globálisan érvényre jutott szabályokat követel. Ebben a világszabályozásban pedig a lokális rendszereknek is meg kell kapniuk a maguk védelmét.

A kis kultúráknak ugyanúgy, mint a kis és gyenge adófizetői egységek polgárainak; kis kertjük vagy kis bankbetétjük biztonságának. A globalizáció alapintézményei az elmúlt 60 évben csodálatosan kifejlődtek, és a világ egyik részének, az euroatlanti társadalomnak, egészségügyi, oktatási, élelmiszer- és lakhelykultúrája, ami elsősorban az újabb ipari technikai forradalomnak – telekommunikáció, közlekedés, digitalizáció, internet – köszönhető. Ezek az intézmények – reményeim szerint – nem sérülhetnek, de a következő évtizedekben helyet és intézményeket követelnek maguknak a lokális érdekek. Félő, hogy amennyiben az elmúlt 60 évben megerősödött globalista szocialista, liberális vagy neokonzervatív erők nem értik meg a lokális társadalom igényét, ha a népért továbbra is a nép nélkül akarnak cselekedni, akkor ezzel az újnacionalizmust fogják megerősíteni. Az ő feladásuk is, hogy mi születik új-já a világválságból: új harmónia a világpolgárság és patriotizmus között, vagy valami egészen más.

– Azt mondja, a válság ellenszere a társadalmi szolidaritás és a civil kurázsiz? Ilyen egyszerű lenne?

– A szolidaritás és a civil párbeszéd kikényszerítése, az okos fogyasztói újstratégiák kiépülése és a világszemlélet váltása lehet a válság egyik nagy eredménye. Meggyőződésem, régóta foglalkoztat, mint különböző európai uniós bizottságok tagját, hogy az euroatlanti világ munkafel-fogásában változni fog. Rá kell ébrednünk ismét, hogy a munka nemcsak jövedelemforrás, hanem a közösségi aktivitások egyik legfontosabbika, amely-

Az MTA volt elnöke szerint a világ visszafordíthatatlanul a globalizáció útján halad tovább

FOTO: SZALMAS PÉTER

neire: a tavaly októberi nemzeti csúcstól nőtt ki. Olyan erőt akart megtestesíteni, amelyik egyformán távol áll a különböző pártpolitikai, ellenzéki vagy kormányirányoktól. A Reformszövetség létrehozását elhatározva három alapelvben egyeztünk meg. Elsőként meg kell őrizni az ország fizetőképességét, mert az induló pénzügyi világválság teljesen megroppanthatja a kis- és a nemzetközi piacoktól foszítottan függő magyar államháztartást. Mivel az államadósság tovább nem növelhető és az államháztartási hiány nem lépheti át a maastrichti három százalékot, csakis kiadáscsökkentéssel érhető el a fizetőképesség megőrzése. Ezt vegye tudomásul minden politikai erő és a társadalom is. A második javaslat szerint a kiadáscsökkentéssel egy időben vállalkozás-élénkítő, mindenekelőtt adócsökkentő intézkedéseket kell hozni. Harmadikként pedig elengedhetetlen, hogy mind a kiadások csökkentésében, mind a vállalkozás-élénkítésekben legyen határozott szociális-társadalompolitikai szempontunk. Az első két javaslat kidolgozására felkértünk egy szakértői

– Mit vár ezek után az új miniszterelnöktől?

– Aki most az előre hozott választások helyett a kormányt a kezébe veszi, az elszánt ember. Tisztelet a részemről. De nem titkolhatom, a Reformszövetség „utolsó vacsoráján”, pogácsázás és szódavízezés közben, meglepve kaptuk kézbe az internetről frissen leszedett háromoldalmi programszöveget. Abban voltak javaslatok a kiadáscsökkentésre, de nekünk hiányoztak a vállalkozás-élénkítő és a kilábalást segítő javaslatok, és hiába kerestük a szociális megfontolásokat.

– A Reformszövetség és a kormány eddigi csomagjának egyaránt az a legfőbb baja, hogy azokat szétfeszítik a szociális problémák. Az alapkérdés ugyanis mindig az, hogy milyen kiadáscsökkentéseket lehetne minél hamarabb elérni.

– Igen; e kérdésben voltak viták közöttünk is. Nem a kiadáscsökkentések mértékéről, hanem arról, milyen kiadásból mennyit vágjunk le. Kezdetül azt az álláspontot képviseltem, hogy a fizetőképesség megőrzésével egy időben programot kell alkotni az egész államháztartás

alanyi jogosultsággal szemben érvényesíteni. A nyugdíjnal meg kell szüntetni az Európában elképzelhetetlen anomáliákat. A korábbi években-évtizedekben nyugdíjba vonultak egészen más elbírálást kívánunk, mint a mostani rendszer szerint nyugdíjalományba vonultak.

– Melyek a társadalompolitikai kutatások négy fő témaköre?

– Négy tézist állítottam a társadalompolitikai blokk tengelyében. Elsőként védeni az öregeket és kisnyugdíjasokat. Azokat az embereket, akik koruknál, képzettségüknek fel fogva képtelenek arra, hogy elköltözzenek eddigi lakhelyükről, foglalkozást váltásnak vagy mást csináljanak. Őket az utolsó erőnkig támogatnunk kell. Második tézis: a szegények, főleg a mélyszegénységben élők védelme, segítése. Beleértve azokat is, akik önhibájukból kerültek oda. Harmadik terület: kiemelt kormánypolitikát, munkahelyteremtést sürgetni a kistelepülések vidéki térségeiben. Általában határozottabb ösztönző politikát folytatni a vidéken, ahol a természeti, élelemtermelési és alternatív energetikai erőforrá-